

УДК 338.23:628.47(043.3)

Мельниченко Олександр Анатолійович, д.держ.упр., проф., професор кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я, Харківський національний медичний університет, м. Харків

Melnychenko O.A., Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor, Full Professor of public health and healthcare management, Kharkiv National Medical University, Kharkiv

Радькова Ольга Сергіївна, магістр державного управління, головний спеціаліст відділу звернень громадян, Київське об'єднане управління Пенсійного фонду України міста Харків, м. Харків

Radkova O.S., Master of Public Administration, Main Specialist of Public Appeals Department, Kyivsky Associated Administration of Pension Fund of Ukraine in Kharkiv, Kharkiv

Методи та засоби публічного управління у сфері поводження з твердими побутовими відходами: узагальнення надбань української науки
Methods and tools of Public Administration of Solid Domestic Waste Handling: Generalizing Achievements of Ukrainian Science

Проаналізовано зміст публікацій вітчизняних науковців, присвячених публічному управлінню у сфері поводження з твердими побутовими відходами. Узагальнено існуючі методи та засоби публічного управління у цій сфері.

Ключові слова: *публічне управління, методи, засоби, поводження, тверді побутові відходи.*

The content of publications of national scientists devoted to public management in the field of solid household waste management is analyzed. The existing methods and tools of public administration in this area are generalized.

Keywords: *public administration, methods, tools, handling, solid domestic waste.*

Постановка проблеми. Сфера поводження з твердими побутовими відходами (далі – ТПВ) є комплексною, оскільки включає в себе не тільки екологічну сферу, а зачіпає економічну, політичну та соціальну. Ця сфера потребує "організаційного поєднання діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій" [15]. Публічне управління у цій сфері спрямоване на покращання стану навколишнього середовища, здоров'я населення та забезпечення умов для дбайливого використання природних ресурсів та їх збереження для майбутніх поколінь. Процес такого управління включає сукупність методів і засобів, поєднання яких обумовлює

досягнення чи недосягнення бажаного результату. У свою чергу, взаємодіючим компонентом у процесі досягнення заздалегідь визначеної мети виступають *засоби управління* – "інструментарій, набір конкретних і частіше всього матеріальних предметів, що використовуються в управлінському процесі (технічні, спеціальні, інформаційні, комунікативні)" [14, с. 7]. Проте "позитивно вплинути на ситуацію в досліджуваній сфері має використання тих напрацювань, які вирізняються конкретикою та практичною спрямованістю" [12]. До того ж, з огляду на загалом невтішну ситуацію у сфері поводження з ТПВ в Україні, можна стверджувати про недосконалість існуючих засобів публічного управління, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика вдосконалення управління поводженням з ТПВ стала наріжним каменем дисертаційних досліджень з державного управління (Р. Берлінг, О. Берюх, Т. Козаченко, Ю. Олениченко, М. Шафоростова), а також з географічних (В. Путренко), економічних (М. Абрамова, С. Беляєва, О. Горобець, І. Дулин, О. Ігнатенко, М. Самойлік, А. Свентух, Т. Шевченко, С. Шунтова), технічних (О. Калініхін, О. Луньова, Т. Орлова), юридичних (Н. Максименцева, В. Юрескул) та інших наук. Попри це зазначена проблематика залишається актуальною, про що свідчать публікації таких науковців, як О. Березюк, О. Білопільська, О. Гаврилюк, О. Гончаров, О. Горобець, В. Зуєв, В. Іщенко, І. Кринична, Т. Омеляненко, А. Оскірко, С. Романчук, М. Федунь, В. Хрутьба та ін. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних науковців, слід наголосити увагу на необхідності продовження наукових розвідок за даною проблематикою.

Постановка завдання. Метою є розробка рекомендацій щодо вдосконалення публічного управління у сфері поводження з ТПВ, для чого необхідно вирішити наступні завдання: 1) проаналізувати зміст публікацій вітчизняних науковців, присвячених публічному управлінню у сфері поводження з ТПВ; 2) узагальнити існуючі засоби публічного управління у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. На вітчизняному просторі чимало публікацій присвячено дослідженню методів державного управління у сфері по-

водження з ТПВ, які класифікують за способом впливу: адміністративні (С. Беляєва, С. Кривенко, Ю. Маковецька, Т. Омеляненко, Т. Орлова, В. Пу-тренко), економічні (О. Ігнатенко, Т. Козаченко, Р. Крамаренко, О. Малей, І. Міхно, Х. Парацій, О. Рибак, М. Самойлік, А. Скрипник, Н. Хижнякова, С. Шунтова, О. Яворовська), нормативно-правові (Г. Білик, Ю. Вдовин, Г. Войтюк, О. Гаркушенко, О. Гончаров, Г. Гуменюк, В. Зерук, В. Зуєв, А. Лисунь, Н. Максименцева, В. Міщенко, А. Оскірко, К. Романчук, С. Романчук, О. Трегуб, М. Трубіна, М. Федунь, К. Шиманська, В. Юрескул), організаційні (Н. Завгородня, О. Півоваров, Ю. Олениченко), соціально-психологічні (Т. Козаченко). Водночас, чимало науковців "обрали за пріоритет з'ясування особливостей засобів публічного управління поводженням з ТПВ, оскільки їх правильний вибір і належне використання є вагомою запорукою не лише покращання екологічної та економічної ситуації на відповідній території, а і підвищення довіри населення до тих органів влади та представників бізнесу, котрі опікуються поводженням з ТПВ" [14].

Проведені узагальнення публікацій [1; 3; 7; 8; 9; 10; 13; 16; 17 та ін.] та результати власних досліджень [11; 12] за означеною проблематикою дозволяють стверджувати, що кожний з суб'єктів публічного управління використовує "універсальні та специфічні способи й прийоми для виконання функцій державного управління" [6] в рамках визнаних методів управління, які поділяються за способом впливу:

1. Органи державного управління:

– *адміністративні*: видача дозволів на зберігання та видалення відходів; державні стандарти; державні субсидії; екологічна сертифікація; експертиза умов виробництва, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення й утилізації отруйних речовин; заборона (ввезення в Україну відходів з метою їх зберігання чи захоронення; визначення місць розміщення підприємств та інших об'єктів поводження з відходами, а також їх експлуатація, якщо вони не відповідають екологічним і санітарно-гігієнічним вимогам; у разі порушення строків переробки відходів, ввезених в Україну

відповідно до встановлених квотами умов; знищення ресурсоцінних компонентів та організація пунктів їх прийому; змішування органічних компонентів з іншими компонентами ТПВ та організація їх роздільного зберігання; спалювання побутових відходів на відкритому повітрі з метою їх знищення); квоти (у т.ч. на забруднення навколишнього середовища; на ввезення в Україну відходів як вторинної сировини); контроль (за зберіганням чи видаленням відходів у несанкціонованих місцях; за станом доквілля під час збирання, утилізації та видаленні відходів); кредитування; лімітування обсягів утворення та розміщення відходів; ліцензії; маркування продукції, упаковки з метою ідентифікації у процесі сортування відходів; нагляд; надання письмової згоди на транскордонне перевезення небезпечних відходів; нормування; погодження місць розміщення небезпечних об'єктів поводження з відходами; приписи;

– *економічні*: безпроцентні позики спеціальних випусків для придбання очисних систем, екологічнобезпечних технологій; бюджетне фінансування; введення транспортних дотацій з регіонального бюджету для перевезення відходів, сировини чи напівфабрикатів з них; відшкодування збитків, що заподіяні навколишньому середовищу та здоров'ю громадян; диференційована плата за збір відходів залежно від обсягів утворення відходів і ступеню підготовки до переробки; дотації з державного та місцевих бюджетів на роздільне збирання відходів і для перевезення відходів (вторинної сировини) чи напівфабрикатів, одержаних з цих відходів; екологічні платежі (податки); заставний іпотечний інструментарій; збір за розміщення відходів; "зелені" тарифи; зменшення відповідним суб'єктам господарювання коефіцієнта при встановленні розрахунку за сплату за землю та зменшення або звільнення від інших обов'язкових платежів; звільнення від біржового збору при проведенні операцій на біржах, якщо ці операції пов'язані з реалізацією відходів, продукції з відходів, устаткування по переробці відходів, виробничих потужностей та приміщень для здійснення діяльності по утилізації відходів; інвестиційні пільгові позики та гранти від міжнародних фінансових організацій; нормативи утворення відходів на одиницю продукції; пільги за селективний збір відходів; ліміти утво-

рення та розміщення відходів і заборона ведення будь-якої господарської діяльності, пов'язаної з утворенням відходів, без одержання лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів; надання підприємствам можливості залишати частину коштів від платежів за розміщення відходів на фінансування заходів щодо утилізації відходів і зменшення обсягів їх утворення відповідно до обґрунтованих інвестиційних проектів і програм; пільгове оподаткування (звільнення від податків частини прибутків, які спрямовуються на будівництво природоохоронних об'єктів або впровадження екологобезпечних технологій); пільгові строки амортизаційного списання природоохоронних фондів; податки (на використання первинних матеріалів, виробничі відходи, сервісне пакування); продаж прав на розміщення відходів; попередження та штрафи за екологічні правопорушення (у т.ч. за несанкціоноване спалювання та поховання відходів, за порушення правил благоустрою населених пунктів); стягнення платежів за тару; субсидії (за повторне використання, на використання екологічно чистого сервісного пакування; придбання та освоєння технічно досконалого, екологобезпечного обладнання); фінансування природоохоронних заходів; пріоритетне надання кредитів і встановлення спеціальних субсидій на зменшення відсотків на банківські кредити; страхування екологічного ризику при перевезенні небезпечних відходів;

– *нормативно-правові*: Конституція України, Кодекси України, Закони України, Укази Президента України, постанови та рішення Верховної Ради України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативно-правові акти Міністерство екології та природних ресурсів України; Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; Державна екологічна інспекція України та інших ЦОВВ, обласних і районних державних адміністрацій;

– *організаційні*: державний облік і паспортизація відходів; єдина методологічна база з визначення рівня небезпеки місць накопичення ТПВ; запровадження геоінформаційної системи обліку, аналізу та моніторингу ТПВ; координація діяльності місцевих органів управління у сфері поводження з від-

ходами; міждержавні, загальнодержавні та регіональні програми поводження з відходами; заходи щодо запобігання забруднення земель, ліквідація наслідків пожеж на полігонах ТПВ; моніторинг, збирання та обробка первинної звітності, формування державного банку даних щодо впроваджених технологій утилізації відходів; перевірка проектів; обґрунтування віднесення окремих видів відходів до Переліку видів господарської діяльності, на які поширюється пільговий режим оподаткування; підготовка фахівців; складання й ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів;

– *соціально-психологічні*: договірні процеси; інформування та освіта населення; культурно-просвітні інструменти системи матеріальної утилізації відходів пакування; просвітництво; формування екологічної свідомості та культури у сфері поводження з ТПВ.

2. Органи місцевого самоврядування:

– *адміністративні*: контроль за додержанням юридичними та фізичними особами вимог законодавства, а також за виконанням місцевих і регіональних програм, за раціональним використанням і безпечним поводженням з відходами; надання згоди на розміщення на території населеного пункту місць чи об'єктів для зберігання та захоронення відходів;

– *економічні*: залучення коштів підприємств, установ, організацій та громадян, місцевого бюджету і позабюджетних фондів для фінансування будівництва нових, розширення та реконструкції діючих об'єктів поводження з відходами;

– *нормативно-правові*: розпорядження та рішення органів місцевого самоврядування;

– *організаційні*: залучення громадськості до процесу забезпечення безпеки у сфері поводження з ТПВ (у т.ч. до сортування відходів); координація діяльності суб'єктів підприємницької діяльності; місцеві програми поводження з відходами; система роздільного збору й сортування відходів; схеми санітарної очистки населених пунктів; розгляд справ про адміністративні правопорушення або передача їх матеріалів на розгляд інших державних ор-

ганів у разі порушення законодавства; розроблення та затвердження схем санітарного очищення населених пунктів, організація збирання, видалення побутових відходів, створення полігонів; роз'яснення населенню положень законодавства про відходи;

– *соціально-психологічні*: виховання; переконання; поширення екологічних знань та інформації про відходи; психологічні настанови; роз'яснення; соціальні норми; суспільний тиск.

3. Бізнес-структури:

– *економічні*: будівництво об'єктів поводження з відходами; інвестиційне забезпечення проектів ТПВ; маркетингові інструменти просування екологічно чистої упаковки; сплата екологічного податку, що справляється за розміщення відходів; фінансування заходів у сфері поводження з відходами;

– *нормативно-правові*: накази керівництва; декларація про відходи;

– *організаційні*: збір, транспортування, сортування та зберігання відходів; надання місцевим органам влади з питань охорони навколишнього середовища інформації про відходи; облік кількості, типу і складу відходів; процедура приймання та утилізації використаних пакувальних матеріалів, складу та властивостей відходів; сортування та обробка залишків відходів; створення спеціальних підприємств з переробки відходів (у т.ч. будівництво сміттєпереробних комплексів); укладання угод і договорів.

4. Громадські організації:

– *адміністративні*: громадська екологічна експертиза; контроль за утворенням, використанням і накопиченням відходів; перевірка виконання природоохоронних планів і заходів; подання до суду позовів про відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю, здоров'ю громадян;

– *економічні*: внесення штрафів за екологічні правопорушення; кошти фонду охорони навколишнього середовища;

– *нормативно-правові*: статут;

– *організаційні*: виконання робіт з охорони та відтворення природних ресурсів; утворення громадських фондів охорони природи; участь у розробці

планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища; участь у заходах міжнародних неурядових організацій з питань охорони навколишнього природного середовища та у публічних слуханнях або відкритих засіданнях; участь у підготовці проектів нормативно-правових актів з екологічних питань;

– *соціально-психологічні*: виступи у ЗМІ; інформування населення про стан їх здоров'я, а також про можливі фактори ризику його погіршення; інформування громадськості про екологічні проблеми та шляхи їх розв'язання; подання письмових зауважень, пропозицій і рекомендацій.

Додаткових аргументів потребує таке: віднесення до "адміністративних заходів інформування населення щодо безпечних методів утилізації ресурсоцінних компонентів ТПВ, а також маркування продукції, упаковки з метою ідентифікації у процесі сортування відходів" [5, с. 8], хоча ці заходи традиційно належать, відповідно, до соціально-психологічних і організаційних методів впливу; приналежність "стимулювання населення до збирання і заготівлі ресурс оцінних компонентів як вторинної сировини" [5, с. 8] та "цінового стимулювання переробки вторинних ресурсів до економічних засобів управління" [4, с. 174], хоча це, радше за все, є напрямом регуляторного впливу.

Водночас, слід погодитися, що "більшість поширених економічних засобів управління у сфері поводження з відходами мають не стимулюючий, а лише фіскальний характер (платежі, санкції за екологічні правопорушення), при цьому інструменти економічного стимулювання в даний час в Україні практично не застосовуються, оскільки вони не підтвержені нормативно-правовими актами прямої дії" [7]. Саме тому доречним є використання закордонного досвіду, де управління у сфері поводження з ТПВ делеговане місцевій або регіональній владі, при цьому "ефективно функціонує ринкова економіка, яка забезпечує постійне зростання життєвих стандартів" [2, с. 97].

Висновки. Узагальнення результатів дисертаційних досліджень і змісту наукових публікацій за даною проблематикою дозволило вдосконалити

класифікацію методів публічного управління у сфері поводження з твердими побутовими відходами:

– за суб'єктами впливу: органів державного управління, органів місцевого самоврядування, бізнес-структур, громадських організацій;

– за способом впливу: адміністративні, економічні, нормативно-правові, організаційні, соціально-психологічні;

– за характером впливу: дисциплінарні, обмежувальні, розпорядчі, стимулюючі.

Продовження наукових розвідок за даною проблематикою сприятиме подальшому вдосконаленню результативності публічного управління у сфері поводження з ТПВ.

Список використаних джерел:

1. Андрейченко А.В. Формування регіональної інвестиційної стратегії переробки твердих побутових відходів: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.05. Одеса, 2009. 20 с.

Andreychenko A.V. Formuvannya regionalnoyi investitsiynoyi strategiyi pererobky tverdykh pobutovykh vidchodiv: avtoref. dys. ... k.e.n.: spets. 08.00.05. Odesa, 2009. 20 s.

Andreychenko A.V. Formation of regional investment strategy of processing of hard domestic wastes: thesis ... PhD in Economics: special. 08.00.05. Odesa, 2009. 20 p.

2. Артеменко О.В. Система суб'єктів адміністрування у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Університетські наукові записки*. 2014. № 3. С. 114–119.

Artemenko O.V. Systema subyektiv administruvannya u sferi okhorony navkolyshnyogo pryrodnogo seredovyshsha. *Universytetski naukovy zapysky*. 2014. № 3. S. 114–119.

Artemenko O.V. The system of subjects of administration in the field of environmental protection. *University scientific notes*. 2014. № 3. P. 114–119.

3. Берюх О.В. Формування державної політики у сфері поводження з відходами виробництва та споживання: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02. Донецьк, 2013. 20 с.

Beryukh O.V. Formuvannya derzhavnoyi polityky u sferi povodzhennya z vidhodamy vyrobnytstva ta spozhynannya: avtoref. dys. ... k.derzh.upr.: spets. 25.00.02. Donetsk, 2013. 20 s.

Beryukh O.V. Formation of public policy in the field of management of waste from production and consumption: thesis ... PhD in Public Administration special. 25.00.02. Donetsk, 2013. 20 p.

4. Гончаров О.О. Механізми державного регулювання у сфері поводження з відходами. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". (Серія "Економічна теорія та право")*. 2014. № 3. С. 172–183.

Goncharov O.O. Mekhanizmy derzhavnogo regulyuvannya u sferi povodzhennya z vidkhodamy. *Visnyk Natsionalnogo universytetu "Yuryduchna akademiya Ukrayiny imeni Yaroslava Mudrogo". (Seriya "Ekonomichna teoriya ta pravo")*. 2014. № 3. С. 172–183.

Goncharov O.O. Mechanisms of government regulation in the field of waste management. *Bulletin of the National university "Legal academy of Ukraine of the name of Yaroslav Wise". ("Economic theory and law" series)*. 2014. № 3. P. 172–183.

5. Горобець О.В. Еколого-економічні аспекти поводження з твердими побутовими відходами особистих селянських господарств: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.06. Луцьк, 2011. 21 с.

Horobets O.V. Ekologo-ekonomichni aspekty povodzhennya z tverdymy pobutovymy vidhodamy: avtoref. dys. ... k.e.n.: spets. 08.00.06. Lutsk, 2011. 21 s.

Gorobets O.V. Ecologic and economic aspects of handling solid domestic waste from private peasant farms: thesis ... PhD in Economics: special. 08.00.06. Lutsk, 2011. 21 p.

6. Державне управління і менеджмент: навчальний посібник у таблицях і схемах / за заг. ред. Г.С. Одінцової. Харків, 2010. 288 с.

Derzhavne upravlinnya i menedzhment: navkhalnyy posibnyk u tablytzyakh i skhemakh / za zag. red. G.S. Odintsovoyi. Kharkiv, 2010. 288 s.

Public administration and management: study letter with charts and diagrams/ edited by G.S. Odintsova. Kharkiv, 2010. 288 p.

7. Козаченко Т.П. Механізми реалізації державної політики у сфері поводження з твердими побутовими відходами: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02. Одеса, 2011. 20 с.

Kozachenko T.P. Mekhanizmy realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi povodzhennya z tverdymy pobutovymy vidhodamy: avtoref. dys. ... k.derzh.upr.: spets. 25.00.02. Odesa, 2011. 20 s.

Kozachenko T.P. Mechanisms of implementation of public policy in the field of solid household waste management: thesis ... PhD in Public Administration: special. 25.00.02. Odesa, 2011. 20 p.

8. Крамаренко Р.М. Полідімensionальні підходи по формуванню інноваційного економічного механізму інтегрованого управління та поводження з твердими побутовими відходами на регіональному рівні: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.05. Харків, 2011. 22 с.

Kramarenko R.M. Polidimensionalni pidkhody po formuvannyyu innovatsiyynogo ekonomichnogo mekhanizmu intehrovanogo upravlinnya ta povodzhennya z tverdymy pobutovymy vidkhodamy na regionalnomu rivni: avtoref. dys. ... k.e.n.: spets. 08.00.05. Kharkiv, 2011. 22 s.

Kramarenko R.M. Polydimensional approaches on formation of innovative economic mechanism of integrated management and solid household waste management at the regional level: thesis ... PhD in Economics: special. 08.00.05. Kharkiv, 2011. 22 p.

9. Легеза Ю.О. Адміністративно-правові методи публічного управління у сфері використання природних ресурсів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 5. С. 111–114.

Legeza Yu.O. Administratyvno-pravovi metody publichnogo upravlinnya u sferi vykorystannya pryrodnykh resursiv. *Pidpryyemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2017. Vyp. 5. S. 111–114.

Legeza Yu.O. Administrative and legal methods of public administration in the field of consumption of natural resources. *Enterprise, household, and law*. 2017. Issue 5. P. 111–114.

10. Малей О.В. Удосконалення економічних механізмів управління у сфері поводження з відходами на державному та регіональному рівнях. *Економіст*. 2013. № 12. С. 19–21.

Maley O.V. Udoskonalennya ekonomichnykh mekhanizmiv upravlinnya u sferi povodzhennya z vidkhodamy na derzhavnomu ta regionalnomu rivnyakh. *Ekonomist*. 2013. № 12. S. 19–21.

Maley O.V. Improvement of economic mechanisms of management in the field of waste management at the state and regional levels. *Economist*. 2013. № 12. P. 19–21.

11. Мельниченко О.А. Управління структурними зрушеннями: підручник. Харків, 2013. 300 с.

Melnychenko O.A. Upravlinnya strukturnymy zrushennyamy: pidruchnyk. Kharkiv, 2013. 300 s.

Melnychenko O.A. Management of structural changes: textbook. Kharkiv, 2013. 300 p.

12. Мельниченко О.А., Радькова О.С. Державне управління поводженням з твердими побутовими відходами: узагальнення надбань української науки. *Державне будівництво*. 2017. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2017-1/doc/1/02.pdf>

Melnychenko O.A., Radkova O.S. Derzhavne upravlinnya povodzhennyam z tverdymy pobutovymy vidkhodamy: uzagalnennya nadban ukrayinskoyi nauky. *Derzhavne budivnytstvo*. 2017. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2017-1/doc/1/02.pdf>

Melnychenko O.A., Radkova O.S. Public administration of solid household waste management: generalization of the achievements of Ukrainian science. *State building*. 2017. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2017-1/doc/1/02.pdf>

13. Олениченко Ю.А. Механізми державного управління у сфері безпеки поводження з твердими побутовими відходами: дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02. Харків, 2017. 178 с.

Olenyuchenko Y.A. Mekhanizmy derzhavnogo upravlinnya u sferi bezpeky povodzhennya z tverdymy pobutovymy vidchodamy: dys. ... k.derzh.upr.: spets. 25.00.02. Kharkiv, 2017. 178 s.

Olenyuchenko Y.A. Mechanisms of public administration in the field of safety of solid household waste management: thesis ... PhD in Public Administration: special. 25.00.02. Kharkiv, 2017. 178 p.

14. Приходченко Л.Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2009. № 2. С. 105–112.

Prykhodchenko L.L. Struktura mekhanizmu derzhavnogo upravlinnya: vzayemozvyazok komponentiv ta faktory vplyvu na efektyvnist. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny*. 2009. № 2. S. 105–112.

Prykhodchenko L.L. Structure of mechanism of state administration : intercommunication of components and factors of influence on efficiency. *An announcer of the National academy of state administration is at President of Ukraine*. 2009. № 2. P. 105–112.

15. Про відходи, Закон України від 05 березня 1998 р. № 187/98-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр>

Pro vidkhody, Zakon Ukrayiny vid 05 bereznya 1998 r. № 187/98-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр>

About wastes, Law of Ukraine from March, 05 in 1998. URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр>

16. Шафоростова М.М. Удосконалення державного управління поводженням з відходами на основі розвитку функцій екологічного аудита: автореф. дис... к.держ.упр.: спец. 25.00.02. Донецьк, 2006. 27 с.

Shaforostova M.M. Udoskonalennya derzhavnogo upravlinnya povodzhennyam z vidkhodamy na osnovi rozvytku funktsiy ekologichnogo audyta: avtoref. dys. ... k.derzh.upr.: spets. 25.00.02. Donetsk, 2006. 27 s.

Shaforostova M.M. Improvement of state administration handling wastes on the basis of development of functions of ecological audit: thesis ... PhD in Public Administration: special. 25.00.02. Donetsk, 2006. 27 p.

17. Шунтова С.Г. Організаційно-економічний механізм управління твердими відходами виробництва та споживання продовольчої продукції: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.08.01. Одеса, 2006. 19 с.

Shuntova S.H. Orhanizatsiyno-ekonomichyuy mekhanizm upravlinnya tverdymy vidkhodamy vyrobnytstva ta spozhyvannya prodovolchoyi produktsiyi: avtoref. dys. ... k.e.n.: spets. 08.08.01. Odesa, 2006. 19 s.

Shuntova S.G. Organizationally-economic mechanism of management of production and consumption of food products hard wastes: thesis ... PhD in Economics special. 08.08.01. Odesa, 2006. 19 p.